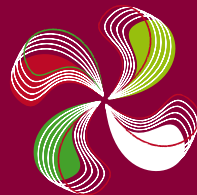

ZER
ALDIZKARIA

429. zenbakia
2016 IRAILA

**Bizkaitarrei
Bizkaieraz**

www.euskerazaleak.biz • info.euskerazaleak@gmail.com

**ETZ
GOIARI**

**JOSE ANTONIO
RETOLAZA**

Demokraziaren eziña

Euskalerrian euskeraz EUSKERA ZALEAK

2016-2017 IKASTURTEA

BIZKAIERAZ 49. IKASTAROA IRU MAILLA

Egunak: astelen eta eguasten
edo astearte eta eguenetan

Orduak: Goiz eta arratsalde

Ordaña: 150 €

Izena emoteko tokia: Euskerazaleak

Colón de Larreategi, 14-2
urrutizkiña 94 423 53 22
Bilbao 48001

Asiera: urriaren 10an

49. CURSO DE EUSKERA BIZKAINO 3 NIVELES

Días: lunes y miércoles
o martes y jueves

Horas: Mañana y tarde

Curso completo: 150 €

Inscripciones: Euskerazaleak

Colón de Larreategi, 14-2
Teléfono 94 423 53 22
Bilbao 48001

Comienzo: 10 de octubre

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (ogeitamabost euro) kontu onetan:

EUSKERA ZALEAK
BILBAO BIZKAIA KUTXA
ES28 2095 0000 74 2000089615

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguazu!

Ebagi orri onetan txarteltxu au, eroan BBKra eta ordaindu 35 €.

Ez dozu ezer be idatzi bear.

Baiña, aztu barik, esan Kutxan zeure izena eta zeure errikoa.

Eskerrik asko!

Euskerazaleak

ASOCIACIÓN PARA EL FOMENTO DEL EUSKERA

Colón de Larreategi, 14 - 2.º dcha.

48001 BILBAO

Urrutizkina : 944 235 322

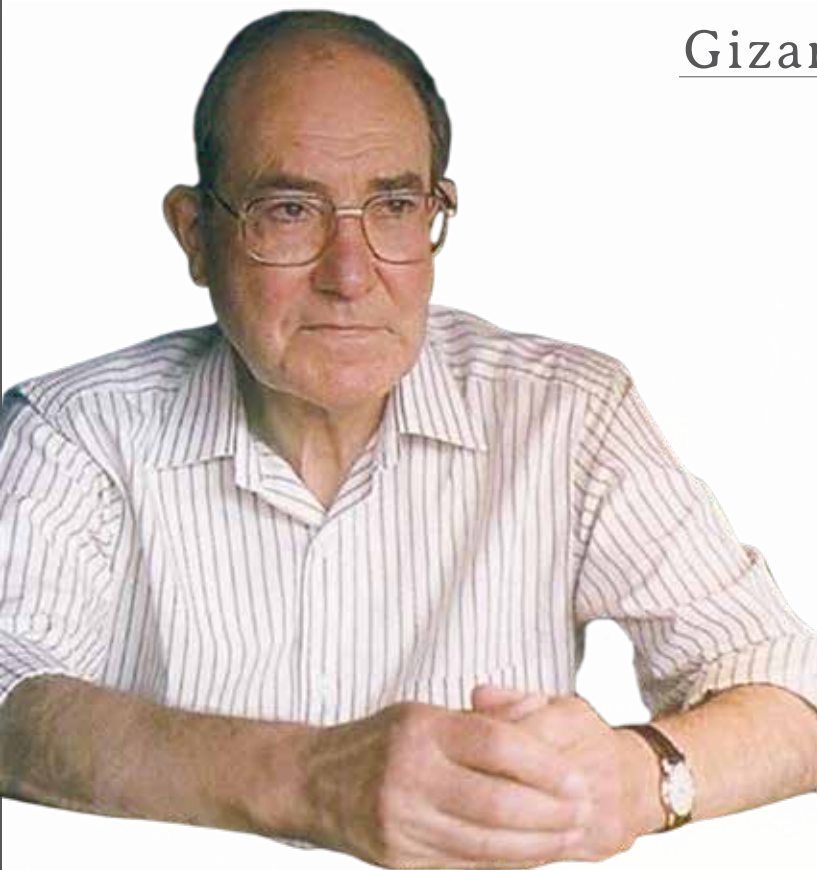
info.euskerazaleak@gmail.com

Laguntzaille

ISSN: 1132 - 1350

Lege gordailua: BI-1452-85

JOSE ANTONIO RETOLAZA

Jose Antonio Retolaza abade egin barri, Bilbotik Arrazolara, oso erri txiki batera, bialdu eben. Leenengotan, ango batzuek, erdi txantxetan, lo bere burua Bilborantz ta egiten ebala iñoen.

Egunak igaro aala, zeregiñ askoren artean, leenengo gure Jaunartzeak bere prestatu egin bear eta... konfesionariora. An neskato-mutikoak... "ika egin deutsiet etxien..., kerizak osten ibili naz (egozan lekuan artzen)... eta gure abade barria arduratuta zer esan gura ete eben esaldi areik asmatu ezinik.

Eta orrela apurka-apurka, andik eta emendik, Arrazolako aozko euskeraz jabetu zan.

Gu, neskato-mutikook, bien bitartean, Bilbotik etorritako abade gazte bat, zelan euskeraz itz egiten gendun eta zelango oiturak geunkazan, zuntxituta ikusirik, konturatu barik, xurgatu gendun gure erriarenganako maitasuna, euskal izatearenganako maitasuna.

Eskolako atsedeen ostean, Urtziloko ura edaten gendun antzera, beragandik amaika olako zerak artu genduzan.

Euskal dantzak bere beragaz ikasi genduzan. Aurrekulari ona zan. Ankakin bakarrik ez, atzamarrekin bere bai. Aurrekua bakarrik ez ezik, atzamarrekin txakur arrak zelan txiza egiten eben antzesten euskun.

Eta auzolanean egindako eleizaren barriztaketa, ezin aaztu. Orduantxe ezagutu genduan Lander Gallastegi. Jose Antonioarentzat Landerren iritzia, arlo onetan, ezinbestekoa izan zan.

Urte asko pasatu arren, auzolanean, Urtziloko errota barriztatu eta uraren ondoan arri bat jarri dogu. Bertan, Kili-Kili Euskal zaletasun iturri lez agertuz.

Arrazolako batek

Jose Antonio Retolaza

“Reto”

Garai zailak izan arren
Beti alai ta urbila
alaxe bizi izan zinan
Apaiz ta artista aundiya.
Orain bost amarkada
Erein zendula azia
“Kili-Kili” aldizkaria
Euskaldunon ezitegia.

Anboto beti zainduko du
Zure errota ta zure arria
Zuk leen zaindu batzenion
Arrazolako erria
Landerrek zuri eskainia
Urtziloko urak zabalduko du
Zure ametsaren argia,
Urtziloko urak zabalduko du
Zure ametsaren naia.

IKER GOROSTIZA

Arbola, zaziz beteta
Ikusi dugu sarriten
Oroitzapenen tokia
Biurtu da aldi baten
Umetako garai aiek
Gogoratuz ainbaten
Pozik alkartu zarie
Itxura ederraz ipinten

Ni pozik etorriko naz
Anbotoko ure edaten
Iguel artue ekarriz
Nork daki egunen baten
Ondorenguei beti be
Gu bidie erakusten
Biotzez eskerrik asko
Urtzilo barriztearren

GENTZANE LETURIAGA

EUTSI GOIARI

Goia Erria da.

Goian dagoan Erriak

beean ditu, lurrean sustraiak.

Zugaitza, baserria, lanabesak... dira
aren sustraiak.

Zuaitzak, baserriak...

lurretik zurrupatzen dabe

lanabesak erabili dabezenen izerdia,
erriaren bizigarri dan izerdia.

Lanabesak: izerdia;

zugaitzak: gereziak;

baserriak: euskerea, oiturak
eta euskal legeak.

Baserriak emon deusku guri

Izena eta IZANA.

Gero itzi bear deusagu guk

Euskal Erri BARRIaren azia:

izerdia, gereziak, euskera, oiturak,
euskal lege..

izen eta IZANA.

EUTSI GOIARI !!

FRANTZISKO BALLESTER VIU: IN MEMORIAM

2006ko Iragan urriaren 23an il da F. Ballester Viu, gaueko 22:10etan.

FBV, adiskidetasunez Viu deitua, euskeraz meza emoten leena izan zan, naiz eta oraindik ez egoan orretarako baimenik, Mendebaldeko elizetan. Viu, baiña, Ekialdeko Elizaren *Melkitar Ritokoa* zen, ots, *Bizantiar Ritokoa*, baiña arabiar izkuntzaz diarduten orietarikoa. Au dala eta, ba zeukan aalmenik euskeraz bere jarduteko, meza emoten orduan.

Viu, Gurgide Gotzainak kanpotik ekarria, latin eta grekerazale amorrataua, Derioko seminarioan zan irakasle, eta 1959an meza osoa euskeraz ipiñi ziezaiotela eskatu zion Karmelo Etxenagusia irakasle-kideari. Ekin eta egin, *Lagunarteko mezear orienteko kristiñauen eraz* izenburuaregaz argitara bere emon eban, bizkaieraz, A.C. Omaetxebarriak zuzentzen eban Bilboko Delegación Misional Diocesana eri-

txonak. Gurgide Gotzainaren baimena zekarren atarikoan, zioela: *Flaviobrigae, 18 januarii 1959, Paulus Episcopus Flaviobrigae.*

Aldi artan, **Jose Antonio Retolaza** egoan apaiz Bizkaiko Arrazolan eta berari otu zitzaion meza ori Arrazola orretan emotea. Baita eskatu ere Viuri eta onek baietz erantzun. Edozein izkuntza menderatzeko berebiziko erraztasuna zeukan, eta euskerazko meza ganoraz irakurtzeko eta zati batzuk buruz ikasteko ez zitzaion gaitz egin.

Erri osoak parte artu eban. Tartean, Karmelo Etxenagusia eta Juan Maria Uriarte irakasle kideak, eta Klaudio Gallastegi San Antongo erretora, besteak beste.

Goian bego

KILI-KILI BAT

Kili-Kili bat, Kili-Kili bi,
milaka ume dantzan,
alfabetatzen, alfabetatzen,
teila bako ikastolan.
Txan, txan, txoritxo dantzan,
Pil, pil perrexila saltsan,
bakoitzak bere eraz,
euskaldunak garalako;
egin daigun, egin daigun
euskeraz.

Ez, ez, zigor eraztunez,
bai, bai, erri maitasunez.
Jo daigun aurrera,
kate luze bat eginez,
gaur daukagu, gaur daukagu
aukera.

Din, dan, kale eta ikastolan
Txin, txaun, baita jolasetan
euskera indartu,
geure-geurea delako
lau lurretan, lau lurretan,
zabaldu.

ERROTA ZAAR MAITEA

Errota zaar maitea
uraren ertzean,
uraren ertzean da
basati beltzean.
Negar egiten dezu
aleak txetzean.
Ni ere triste nabil
zutaz oroitzean.

Zotin segua dabil
errotarria
itzalitako
izar distirak
dira neretzat
zure begiak.

Izar eder bat dago
or goiko lekuan,
errota zaarra berriz
erreka zokuan.
Berebiziko pena
badaukat barruan,
ezin gintezke bizi
elkarren ondoan.

Bizitzaren legea
nai det onartu
ala bearra
goraiez artu
berez doana
zertan beartu.

XORIERI MINTZO ZEN

Xorieri mintzo zen
Mintzo zen errekarri
Oianeko zuaitzeri
ta zeruko izarreri
Mintzo zen aizeari
Xoro batentzat zaukaten
Xorieri mintzo zen
Xoro batentzat zaukaten.

Ez zakien irakurtzen gizonen
liburutan
Bainan ongi bazakien zeruko
seinaletan
Zeruko seinaleetan ta jenden
biotzetan.

Xorieri mintzo zen
Mintzo zen errekarri
Oianeko zuaitzeri
ta zeruko izarreri
Mintzo zen aizeari
Xoro batentzat zaukaten
Xorieri mintzo zen
Xoro batentzat zaukaten.

Aurrek zuten arrikatzen zaar
gaztek trufatzen
Etxekoek berek ongi laneko
baliotzen
Laneko baliotzen eta gosez
pagatzen.

Xorieri..

il da xorua bakarrik bakarrik da
eortzi
Ez zeri an Kristau bat ere salbu
lau ilketari
Salbu lau ilketari ta apez
kantari.

Xorieri...

Il obian ezartzean aizea zen
gelditu
Xoriak ziren ixildu zerua zen
goibeldu
Zerua zen goibeldu ta jendea
oroitu.

Xorieri...

OI KANTA BERRI

Oi kanta berri ixilik nago
orain duela aspaldi,
zuretzat nuen kar bero ura
suntsitu ez da dirudi.
Beste lanetan iragan ditut
ainitz egun ta gau-aldi,
bainan oraino ez dut ukatu
Euskera ez da Euskadi.

Oi kanta berri biotzetikan
ezpainetarat jalaia,
Euskal airean biotzen zaitut,
zu neure mezularia.
Jende artean izatu banaiz
beresle xamurgarria,
izan zaite zu ene partetik
bakezale den xoria.

Oi kanta berri izan zaite zu
anai arteko zubia
batasunetik libertatera
gidatzen duen bidea.
Kartzelan den abertzaleari
emozu doi bakargia
etsiturikan den biotzari
esperantzaun bizia.

Oi kanta berri gure erriak
bear du bide eta zubi,
rtxetan ere baitezpadako
argiarekin, ur garbi.
oriek denak ez dire aski
bizi badien Euskadi,
ainbat oraino bearko ditut
kanta bat eta kanta bi.

TXORIAK TXORI

Egoak ebaki banizkio
nerea izango zen,
ez zuen aldegingo.

Bainan, onela
ez zen geiago txoria izango
eta nik...
txoria nuen maite.

XALBADORREN ERIOTZA

Adiskide bat bazen
orotan biotz-bera,
poesiaren egoek
sentimentuzko bertsoek
antzaldatzen zutena.

Plazetako kantari
bakardadez josia,
iltzen lioa iruten
Bere barnean irauten
oinazez ikasia...
ikasia.

Nun ago, zer larretan
Urepeleko artzaina,
Mendi egaletan gora
oroitzapen den gerora
iesetan joan intzana.

Esia urraturik
libratu uen kanta,
lotura guztietatik
gorputzaren mugetatik
aske senditu nairik.

Azken atsa uela
bertsorik sakonena,
inoiz esan ezin diren
estalitako egien
oiurik bortitzena...
bortitzena.

Nun ago, zer larretan
Urepeleko artzaina,
Mendi egaletan gora
oroitzapen den gerora
iesetan joan intzana.

Demokraziaren eziña

Demokraziaren aurkezpena.

Gaurko Europan ta munduan erabilten doguzan demokraziak, ez daukie antzik bez, begirun aundiagaz jokatu bear dogun ekan-
duzko demokraziaren zentzuagaz.

Gure ordezkartzazko bizi onetan, demokrazia, bakotzari berea emotea da, danok egiz arduratuta, ekanduzko oreka baten bizi gaitezen.

Eta or ez leuke egon bear txantxarik, mundu onen giza guztia, bakoitzaren bere bizi bakarrean eta bere ardurazko neurrian, eskubide bardiñekoa dalako.

Niri, barre edo parraldia emoten daust, gaztelera: *es Propio, o de mi Propiedad*, entzuten dotenean, gure euskerazko izkuntzan *berezko*⁽¹⁾, *aitarena*⁽²⁾, *berekiko*⁽³⁾, *eta egokizko*⁽⁴⁾ itzak erabilten doguzelako, ainbeste milla urte euskal-demokraziaren billa ibili ondoren. Eta or, agertzen dira ze izkuntzak diran jendekuntzazkoak⁽⁵⁾, eta zeintzuk beartuz egindakoak⁽⁶⁾, bizi onetan ez dago-lako iñorena ezer, *gure edo danon ardurapekoak izan ezik*.

Beste gauza bat da, K.o. 325eko urtean, giza ta Jaungoikuaren artean, eurak zirela⁽⁷⁾ autulari edo solastiar⁽⁸⁾ bakarrak esan ondoren, Nizeako batzar nagusietan ziñezkintzatu⁽⁹⁾ egin ziran legeak zirela ibili ebezanak, ezagu-

(1) Berezko = luz propia. (2) Aitarena = propio del padre. (3) Bereki, berekiko = de la misma naturaleza o propio del padre. (4) Egoki, erazko, erarako = conveniente, adecuado, o apto para. (5) Jendekuntzazko izkuntzak = idiomas culturales. (6) Egindakoak = Idiomas creados artificialmente o por necesidades imperiosas de entendimiento vitales, como el castellano entre Burgos y Santander, bable en Asturias, y el Nabarro-Aragonés, creado entre ribera del Ebro de Nabarra y el norte Aragones, que nacieron por necesidades intrínsecas de entendimiento entre la imposición del imperio romano y el euskera como entendimiento entre dominadores y dominados, sin ninguna investigación gramatical, puesto que por aquellos tiempos, sólo se Hablaba el EUSKERA en toda la península ésta del Occidente Europeo. (7) Erromako kaisar I Konstantino eta I Silvestre Aita Santuak. (8) Eurak zirela Autulari edo solastiar bakarrak = que ellos eran los únicos interlocutores válidos entre Dios y los hombres. (9) Ziñezkintzatu = dogmatización de reglas o normas que se quieren imponer fuera de toda regla cultural, para imperar, en éste caso el Nacional Catolicismo.

tzen ziran mundu onen berezko erriak, indarkeriz katolikotasunean aberritzeko.

Eta ziñezkintza orreikaz, berezko ardura guzti orreik eurak batuta, Jaungoikuak danori emoneko ardura barik geratu zirelako munduko errigizarte guztiak, gaurko munduaren giza semeak, ardurabagean ezarrita gagoz, norkerizko erabagi orreik, aurrera egiten dabelako.

Mundu onen giza-semeak, ezin dabe aurrera egin alako ardurabagean, ekintza orrek bakarrik, ekanduaren zentzunezko bizi-antolakuntzatik, urrundu egiten gaituelako.

XIXn gizalditik aurrera, eta guda bidez erabagita: “ipini ziran laterriak dira errudunak”, menderatzaille lez, lapurtzazko ekintzara dagozelako bideratuta, errigizarteak bizitzeko bear dabezanak, euren kontrolpean eukiteagaitik.

Ez da ustegabekoa, Arabako gaurko gotzaiñak, katolikotasunezko barri edo ebanjelioa, berezko baita edo jendekuntzaren aurkakoa dala esatea, nortasunaren aurka, norkeriz ziñezkintzatutako arauak ezarri ziralako Nizeako eleiz batzar orreitan.

Giza lez doguzan izan-gaitasunak.

Mundu onetan, eta gu gizakitutakoak, sortzailleak ez garrelako, Jainkoak mundu oneri bereztu eutsozan legezko baldintzak erabili bear doguz, tresneri edo ta oiñarrizko elementuak lez, danontzat bardiñak diran legéan.

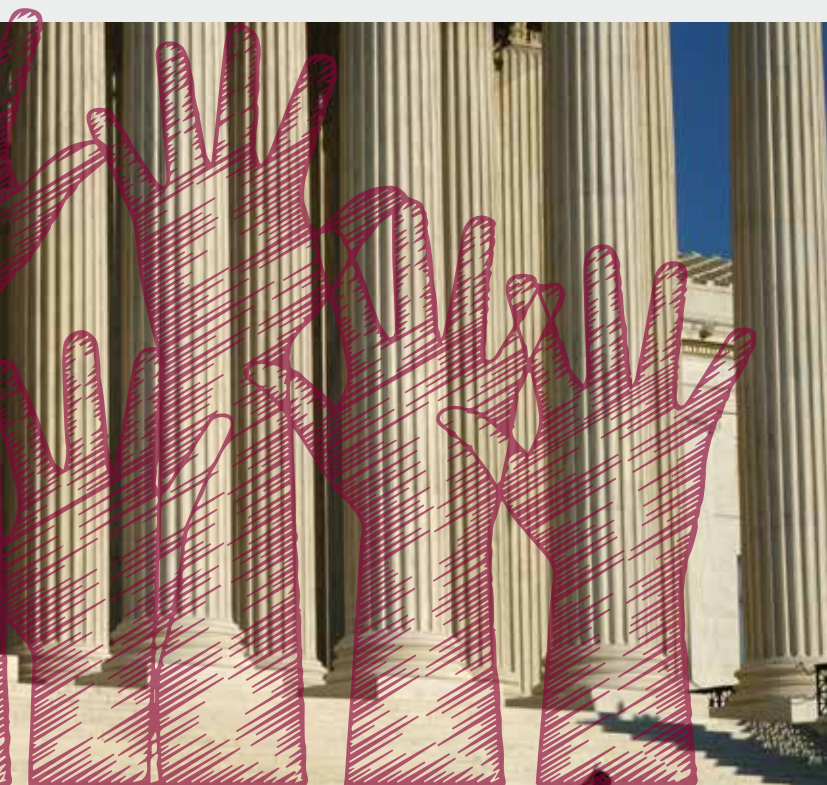
Eta ortik aurrera, zentzu ta ardura aundiz bete gure ekin-tzak, bizi garan serbitzurako.

Bestela egiten doguzan gauza guztiak, oker, ankaz-gora, zentzubage ta edozein neurrian urtengo leukielako, beartsu edo onbear eta aberastuten diranen artean gaur sortzen jakun lez, orekak leku guztietatik galdu ondoren.

Bereztasunaren legezko baldintza orreik dira, gaurko Europaren politikuak kontuan artu bear dituezanak gauza guztietan, ta ardura bardiñak, diruaren antolaketak egiten dabezenéan.

Gaiak, beren ludi irudiaren izaerarako daukazan mukulluak, orokorrezko askatasunean bananduta egonaz batera, euren mukullu arteko-gintzan daukien erakarrezko indarra, eurak osagarritzakoak izan dagiezen legea da, mundu au, eragilletasunezko bizi-tresneri bat izan zediñ.

Orregaitik, mundu onetara bear-bearrezko ordezkartzaren arduran⁽¹⁾ jaioten garan guztiok bardiñak izanda, ludi onek daukazan bereztasundutako lege orreik dira, gure arduradunezko arima gizatuari, lege

(1) Gure ordezkartzaren ardurazko ordaritzá = *Nunca hablaré de ninguna propiedad, puesto que es impropio, cuando debemos hablar de responsabilidad.*

bardiñean osagarritzkoak izatera alegintzen dauzkuena, Jainkoaren legeak izanez gain, lege guzti orreik, zeregiñ bardiña daukielako.

Eta Jainkoaren legeari begira egin bear doguzan gauza guztiak, azturazko maitasunean egiten ba doguz, bide orreitik eraikitako etxe, auzo, erri, eskualde edo lurralde, aberri, ta errigizartearen askatasunezko eskubideak, berez agertzen dira, bear daben ekanduzko askatasunaren orekan.

Danok, begirun aundiko ardureak bear doguz, gai-gizaren biziko egitamuak zentzuz gauzatzeko, eta alkar erabili bear doguzan osagarritasunezko bideen ulermenak, orekazko zentzun baten eroateko.

Guzti orreik kontuan eukinda, ez bagaude lau gizaki nagusitasunezkoagaitik bideratuta, ainbeste urte menperatzailletasunezko agindupean egonda, ori be al izan leikena dalako, uts egin barik.

Gaurko politikuek, gaiaren eta gizaren eskubideak ez dabezelako erabilten, agindu egiten dabezan gauza guztietan sortzen diran korapilloakaz, errigizartearen artu emoneko arloetan, dana agertzen da lokaztuta lez.

-Izadiko gaiaren-orekan: Itsas-erreka-ko urak eta mendi-lur-aizeak zikinduta.

-Eta gizakiaren arloetan: lan-eza, lapurtza, negarra, gozea, gaitzaldi, elde edo izurriteak, eriotza, borrokak, aditu eziña, eta ardurabagekerizko itsutasun aundia.

Bizitzeko egiten doguzan gauzen mozkiñ guztiak, norkeriaren batzango edo agintari zaleen kontrolpean egon daitezzen, guda-indarrezko keiñada gogorrak erabilten dabez menperatzailleak, giza eskubidearen ardurak kentzeko, eta ez gero eurak egiteko danok egin bear doguzenak, oster a guri beartzeko baiño,

eurak gura daben eratara bete, eten bageko indarkerian.

Len, munduko borroka nagusi bategaz, dana utsezko zenbakian ipinita lez azten ziran ostera bizitzarako bear zan guztia eraikiten, euren poltzilluak beti berriz beteta eukiteko.

Baiña gaur, beste olango borroka bateri eurak be bildur direlako, demokraziaren indar bidez, maltzurtasunezko guzurak eten barik gero ta indar geiagorekin argitzen dira, eta orain 1.687 urte geroago, Nizean asmatu zan batzangotasunaren goitik berako agintaritzaren giza-gorputza ori norkeiz erabilteko berezkotasunaren aurka, guztiz ustelduta lez agertzen jaku.

Zergaitik ?.

Gure bizitzaren epe laburrerako, Jainkoaren legeakin beartuta agertzen gara lez, argi erakusten jaku:

- a) Osagarritasunezkoak garela jaioten garan guztiak.
- b) Kundeatzaille edo gai onen eragilletasunerako jaioten garala.
- d) Gure eragilletasunean kontuan artu bear doguzala, gai ta izaki guztien eskubideak.

Bakoitzak, taldeek, leiñuek, auzoek edo eta errigizarteak euren bereztutasunezko aztura bidetik, izkuntzagaz sor-

tu ebezan nortasunezko bereiztasunak, danok baieztu beardoguz ezereen aitzaki barik, orokorrezko ulermen on batean agertzeko.

e) Asmatzaillearen almenak bakarrik eukinda, gure izan-gaitasunean ez daudelako iñungo sort-araslearen izatasunik:

Norkerizko alegiñetan, irasle, sortarazle edo ta sortzaillezko arloetan, iñorentzat ezereen legerik egin bage, legezko alegiñ guzti orreik, Jainkoak bereztu eban legetitik artu bear doguz, euren kanpotik lege guzti orreik, menperatzaille biurtzen diralako.

Ala... mundu onetara, beste gauza baten bat egiteko etorri ote gara ?.

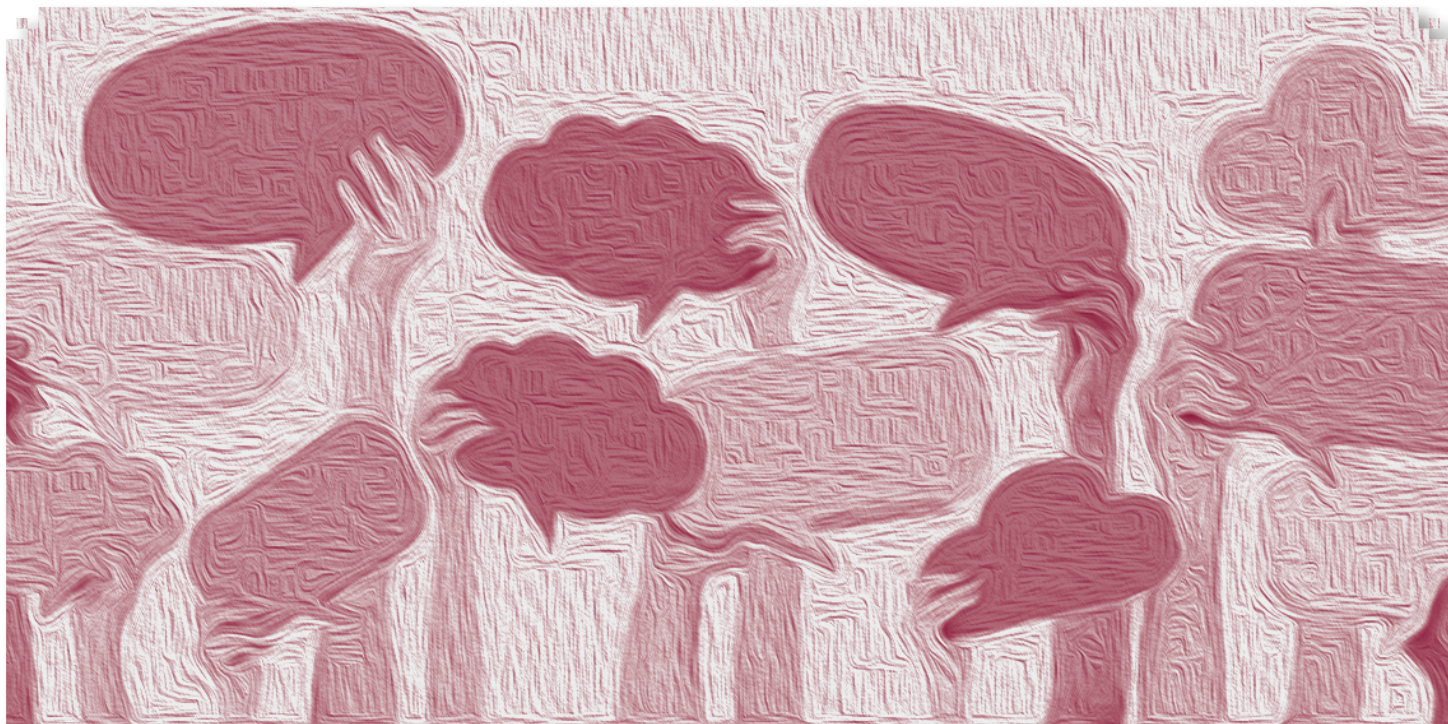
Dirua, gure arteko ordearen tresneri bat bakarrik izanda, sasijainkotu jaku.

Demokrazia.

Orregaitik demokrazia, bakotxari berea emotea da, eta ez leuke egon bear zalantzarik arlo orretan, errigizarte lez, ekanduzko orekan iraun gura ba dogu.

Gaurko munduaren ekanduzko arloetan,

guztiz naastekatuta agertzen garan lez, gaurko mundu onen agintariak, geratu bear leukiez orain bertan tresneriz doguzan diru-etxe edo diru-kutxaren zeregiñak, arik eta, mundu onen Europa eta Ameriketako agintariak, gizaren eskubideakaz, benetan asi arte.

Zergaitik.

Gaurko Europaren menperatzailetasunezko ekintza amaitu bear dalako, 325eko urtetik ona Nizean norkeriz artu ziran batzangotasunezko erabagiak ez ba dira geratzen, beste guda gogor bat daukagu aurrez-aurre, danon ikuspegian.

Orduan batu ziran esku baten, Europa eta ezagutzen zan mundu onetako giza ta errigizarte guztiek banaka eukezan ardurak, eta ortik aurrera gagoz konpondu ezinik, ez edozein gauzagaitik, mundu onen giza berezko arduratik kanpo antolatzen dalako baizik.

Zeintzuk ote dira okerrezko iturburu orreik ?:

Ludi-Fisiko onetan egiñak, egiñlea daukielako, ez dago sorburubageko mogimendurik.

Eta norkeriz egidako gauzak, goitik berako agindupean egiten diran lez, norkerizko emaitzan agertzen dira, guzurra, guzurragaz bakarrik elikatu leikelako.

Eta munduaren norkerizko jakintsu nagusi orreik, ugazaba lez senditzen diralako, dan guztia eurena dala uste dabe.

Orregaitik agertzen gara ainbesteko lapurkerian, gaur sortzen jakun lez.

Beste gauza zoragarri bat agertuko liteke, Ludi onen gizakien ardurak, bakotzaren eskuetan ba legoz.

Eta nortasunezko ardurean jokatuta antolatuko ba-geunkez danon eskubideak, ondorioz, danon askatasunezko eskubideak zainduko geunkez.

Besterik bear ote dogu ?.

Ludi onen berezko erri edo errigizarteak, Euskalerrria daukan erri zaarrenagaz buru dogula.

Europak, badauko bai, Euskalerrriari zer eskertu, bera dalako Paleolitiko Neolitiko alditik, askatasunezko demokrazian lortu eben "pare-bageko jendekuntz demokratizkoa"ren Aitorlea⁽¹⁾.

Gaurko munduari, mesede aundiak egingo leuskionak, lortutako ekandu demokratiko ori kontuan artu ezkeru.

Zenbatu ezinezko ainbat milla urte askotan, ekanduzko azterkuntzaren erinduan⁽²⁾ biziz, gure arbasoak, askatasunezko legean, ordezkartzearen demokrazizké

(1) Aitorlea edo lekuko = testigo de aquella época milenaria, conservada a través de la moral o costumbre ejercitada, en sus más estrictas y tradicionales leyes vascas. "Lege Zarrak". (2) Erindu = expiar, borrar, purificar, refinar, expiar errores.

*lege ederrenean ezarri ziran, gure “Euskal Lege Zaar-
rrak” erakusten daben lez.*

Argi dago orregaitik, Ludi onen berezko erri guztiak, katolikotasunezko aberrikuntz menperatzaille orreit-
tatik urten bear dogula, bestela guk eskatzen dogu
konturatu barik, gure bereztasunezko errien eriotza.

Eta mundu fisiko onetan ori egiztuteko, ez da bear
besterik, adibide au ulertzea baiño:

*Nik ez dot gura Euskerearen edo Euskalerriaren
eriotza, baiña euskeraz itzik edo berbarik ez badot
egiten, Euskerea il egingo da.*

Euskal-erri lez, norkeriz aberritutako katolikotasu-
naren menpekotasunetik ez badogu urtetan bezela:

*“katolikotasunaren aberrikuntza besarkatu egin
ezkero erri lez, Euskalerriaren eta berezko errien
eriotzak beartzen doguzelako”.*

Zer izan ziran Erroma Europako mendebal onetan,
eta ekialdean Asiriako Sargonidas, Persia zaarrako
Dario, Jerjes, eta abar, norkerien amets ustel-gaizto
batzuk baiño, oraindiño euren legepean irauteko ?.

Ludi onetara, ez gara agertzen norkeriz bizitzeko.

Eragille lez, egin bear doguzan antolaketak:

*Jaungoikoagaitik, ordearen ardurazko legepean da-
non baitan oiñarrituta ekarten doguzanak, “Ekan-
duzko zentzuetan betetea”.*

*“Ez dau balio, norkeriz edo txantxetan ibiltea, nor-
tasunezko zentzuetan baizik”.*

*Europa ta ludi onen agintariek konturatu bear dira,
erritarrai, euren berezko ardurak emon bear jako-
zela.*

*Bestela gaur lez: “ardurabakokeriaren norkerizko
eritzian biziko gara ezeren begirun barik, guzu-
rrezko lokatz onetan.*

Gaurko denboran, Demokraziaren-Eziña.

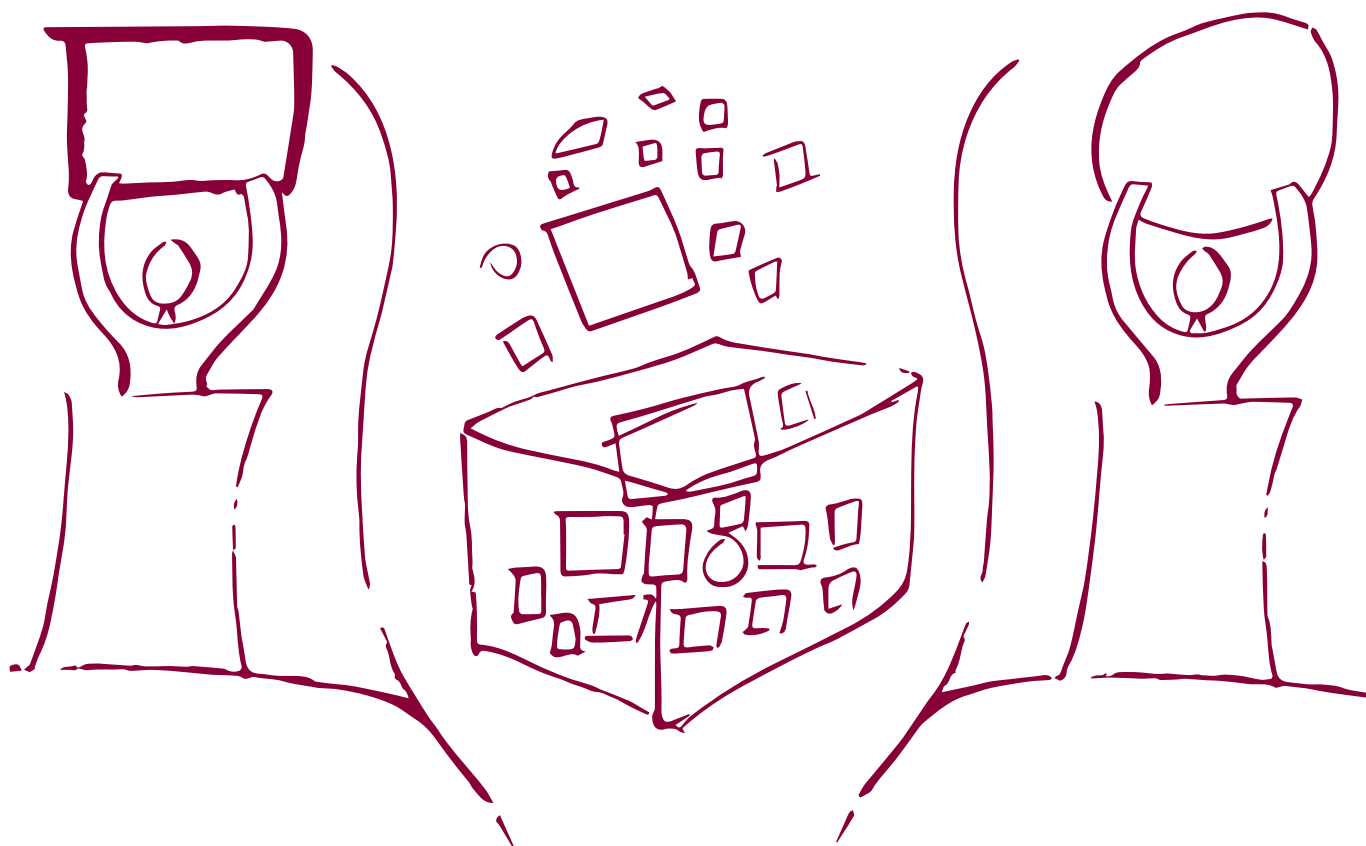
Erreza da konturatzea, ikertasunezko lan au ikusi
ostean, nortasunezko demokraziaren zentzunetik,
urrun gagozela.

Eta aurrerantzean sekula ez dala egongo bide zu-
zenik, ez bagara norkerizko bide orretatik urtetan.

*“Guzurra, egia dala ziñeztu ezkero, beti guzurrez-
ko bizi baten iraungo dogu, zuzentzen ez badoguz,
norkeriaren anditzarrezko oker aundi orreik”.*

Atutxa'tar Paul

Zornotzan, 2.016ko urtean Lorailla'ren 24'an

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (XIV)

Kolon'tar Kristobal'en bizitza.

Berd eta Martorell'tar Gabrielelek esaten dauenagaitik, ainbat edestilari izan direla Kolontar Kristobal Felanitx'en jaio zala esaten dabenak: Benezuelako aita Nektario, Lopez ta Flores'tar Manuelek bardiñ, Madariagatar Salbador, eta Zerdatar Juanek Koloni buruz ankea sartu ba eben be "XUETA" (judio) deitu eutsolako, danak jakin eben eta dabe, bere sendia katolikua zalako, Kolon bera be katoliku sutsua zala, IVn Karlos Nafarroako errege ta Margaritaren bide-tik, sinismen orreikaz bizitzan gizon eginda.

Eta Kolontar Kristobal ta bere anai Bartolomeri "Kolonbo de Terra Rubra" esaten eutsiela.

1.459ko urtean IVn Karlos Nafar erregea, Santueri'ko gazteluan egon zala atxilotuta.

1.459an Urrillaren 28ko idazt eguna daukiela, IVn Karlosek, Mallorkako Gotzaiña ta Jaurleari idatzitako eskutitzak, euri esanda "MARGALIDA"gaz arduratu zitezela, nezka gazte ura beragandik aurdun geratu zala ta.

1.460ko Bagillan jaio zan Kolon'tar Kristobal.

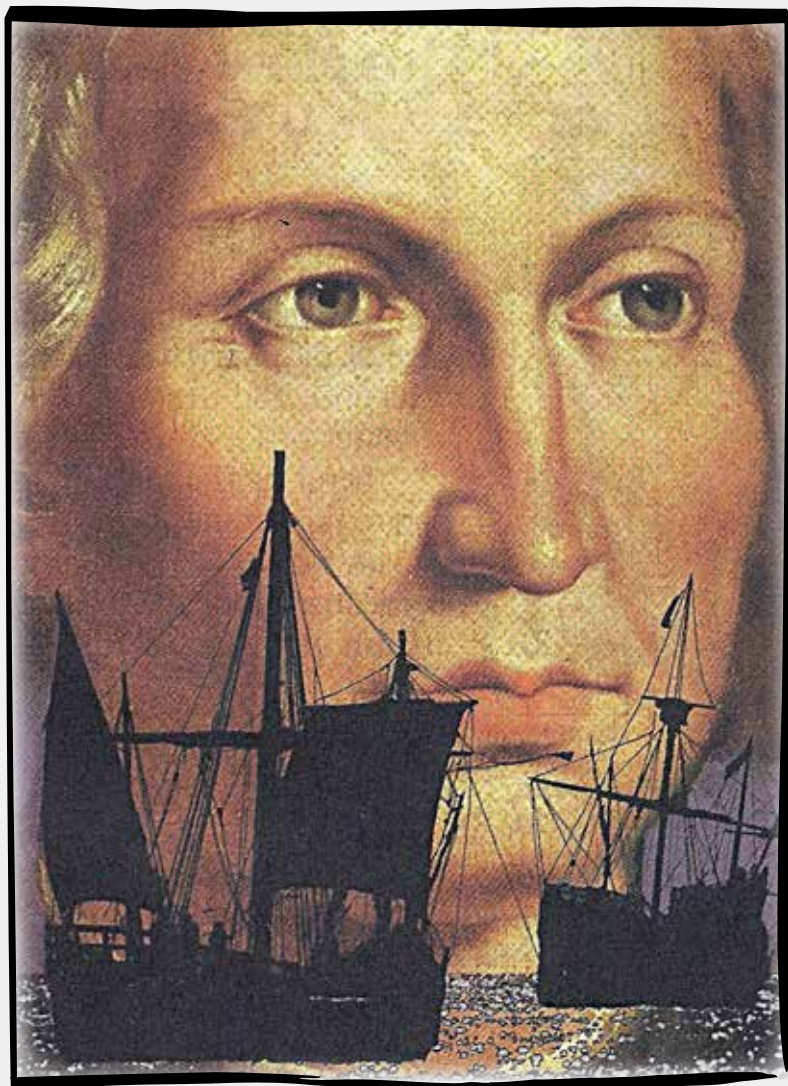

1.461an Iraillaren 23an Nafarroako errege IVn Karlos il zanean, Kolon'tar Kristobalek urte bat eta iru illabete eukingo zituzen gitxi gora beran.

Eta agiri onen agerketa arazoa, XVn gizaldian Felanitx'en jaio ziran umeen argibideak, ezin diralako inondik inora aurkitu, bateatuko egun eta bear ziran zeaztunak inundik ez diralako agertzen, nai Felanitx'eko San Migel Goi-Angeruaren eleiza-koak, ez eta San Salbadorren Santutegiko eleizakorik be.

Sendi ta gurasoen argibideakaz, bardiñ antzeko bat sortzen da Kolon'tar Kristobalen amaren sendiagaz be, bakarrik aurkitu direlako Kolonen aitite, Kolontar Juan aitarena, Kolontar

Margaritaren amarena, igeslari euki ebezan iru itsas-ontziren jabe Anjoutar Dukearen serbitzura, Kolontar Kristobal, eta Frantziko lurraldean deitzen eutsoen Kasenobe ta Koullontar Gillaume itsas-ontzi Amiralaren osabarenak.

1.462ko urtean Bartolome, Kolontar Kristobalen anaia jaio zan.

1.469ko urtetik aurrera Kolontar Kristobal 9 urtegaz eta bere anai Bartolomek 7 urtegaz Frantziko osabaren etxera joan ziran, euren ikasketak Anjoutar Dukearen gortean egiteko asmotan, eta ortik aurrera sekula euren bizitzan ez ziran itzuli Felanitxeko erritxora, naita Kolonek itsasoaren beste aldetik Ameriketarren lur billa agertzen ziran Ugarte ta lurraldeari, bere ama ta beren erriko baselizaren izenak ipini.

Kolontar Kristobalek 9 urtekin asita itsasontzietan ibili arren, 14 urte eta Bartolome bere anaiak 12 urte euki arte, ez ziran euren osaba Kolontar Kristobalen itsas-ontzietan ikasten ibili.

Eta, Kolontar Kristobalen bizitza bere asieratik adierazteko, ainbat itaunari emon bear dautzaguz erantzunak, eta ez edozelakuak.

Adibidez:

a) Bereztasunaren eta arrosoizko lege guztiaren aurka, errege/erregina, gor-teko aolkulari ta Kolonen artean ongunderatuta, Kolontar Kristobal jaio eta noren semea zan gora beran ostonduak egiteko ziñez itza emonda, araubidez egiten daberen orokorrezko ezkutaldi zital ori, gogorra izan bear izan eban, Kolonen semeak be euren aita norena eta nungoa zan jakin ez egien.

Eta beren izatasunaren izkutu zital oneik aurrera eroateko, Kolonek gaztelerrian legez arrotz lez agertzen bazan, bere Aragoiren Mallorkako jaioterrikoa lez be, ostondu bear izan eban itzarmen orren bitartez.

Dana dala, ongonde edo itun orren inguruan, ziñez itz emonda egon ziran guztiak, Kolon bera be artean dala, ondo baiño obeto zaindu eben laterrizko elkarpide ori, idazkietan eta errigizartearen artean guzurrezko aztarnak zabalduta.

Baiña, zergaitik ote izango zan guzti ori?.

Mundu-gai fisiko onetan badakigu, egiten direzan gauza guztiaren izenak, asmoak, edo ta arrazoiak, euren sorburuzko gogorapen lekutik kentzen ba dirala, beste leku batera aldatzeko direzala, eta egikera orreik norkerizkoak biurtzen diran lez, guzurra, naspiltasuna, lapur, edo naikerizko esabidearen adierazpenetan biurtzen dirala.

Ala, Erromatar Kaizar-katolikotasunaren sasi-jaintasunezko arrazoi biurtzeagaitik izango ote ziran alegiñ orreik ?.

Zertarako, "JAINKO AITARI, guda-indarrean odoljarioz eginda, menperatasunaren giza-batzango oneik eskeintzeko ?.

JAINKOAREN LEGEAK, nori emoten dautsoe alango baimenik ?.

Jesus, bere Semea gure artean egon zanean, aolku ederrak bakarrik emoten euskuzan, naita batzutan lukurrerizko-fariseoak ostikadaka ibili, Aitaren etxea saleros-legez ibiltzen ebelako.

Ostikada orreik fariseo andikiak ez ebelako parkatzen, Jesus gurutzean il eben, eta iltze orren ondorioz bere sinismeneko aolkularitza katoliko alderdikidetu eben, gai-mundu onetan Erromatar katolikotasuna, ziri edo ta zilborraren ardatza izan zedin.

JAINKOA Goiko Zeruan dago, eta guri Berak gai-sortarazitutako legezeko baldintzakin bereztasun onetara, ez dauzku bialtzen norkerizko sasi-jainkotasunean bizitzen, len, Bera-gandik gaiezko bizi au baldintzatuta dagoelako, eta bigarren, jaioten garenok ulertu dagigun baizik, nortasu-

nez eta bakean bizi bear garela, bakotxaren beren eskubidetik zor-jakezanak ardura aundienean ordainduta.

Zenbat bider gogoratzen naz gure Euskal guraso zarrakin: “Berba gitxi ta zeatzak, iñor kaltetu barik, beti arduradun euren zorrak ordaintzeko, eta beti prest, gure “EUSKAL LEGE ZARRAGAZ OITURATUTA”, beartsuari laguntzeko.

b) Errege ta andikiak ortik aurrera, bereztasunezko legearen aurka egiten ebazanak eta gero itzuraz beintzat euren artean gizon-emakume on-lez agertzeko, Santa Fe’n, eraiki eben Uria ezarri eben zilbor lez, txar egiñekoari ongonde bidez garbitzeko, oitura lez egiten ebazan busti-zaletasunak⁽¹⁾, edo ba-keak beste trikimmalluekin lortzeko, ta abar.

Eta begitu, gizon/emakume jakitun aundi oneik, len eta gaur be, zelan egiten dabezan ostrukaren buru-ostonkera lotsati auk, euren artean truke: “Diru, eleiz-sari, ogipide, opari, mesede, koipekeriz busti, keiñalari edo guda-indarrarezko keiñadakin” guztiak gogoz erabilten ebezanak, euren baitak itzuraz beintzat, bakeztuteko buruz.

Norkerian, ala Nortasunaren osagarritasunezko zor-ordezkaritzaren arrazoian egongo ote dira JAINKOAREN LEGEAK?.

(1) Busti-zale = sobornador.

JAINKOAK, mundu onetara jaioten garan dano-ri BERE LEGEAKAZ, nortasunaren ardurazko kundeatzailleak izan gaitezcan bialtzen gaitu iñungozalantza barik.

Mundu onetan orregaitik, iñor ez gagoz baimenduta iñungo legerik sortarazten, “BERAK ipinitako LEGEAK, ortxe daukaguzelako ardura aundiz erabilteko”.

d) Kolonek, I Isabel erregiñaren aldetik eukan babesa ta II In Fernando erregearen aldetik gorrotoa.

Gorrotoa bai, baiña gorroto ori zergaitik ?.

Ala, II In Fernando, IV In Karlosen ugazanaitasun aldetik Kolonen osaba izanda, eta bere aita ta berak IV In Karlos eta II In Blankagaz Nafar erregetzan egin ebezan pozoitasun eta guzurretatik ostondugurean, edo ta, euren alegiñez gain, Kolonen nafar ondorengotasunean, orokorrezko itsas osoa ta lurbarri orrein agerketaren bere erregearen ordezkogindupean legez artuta, Nafar erregearen edestiko adierazpenetan arritasun aundi orreik ez zitezen argiratu ?.

Badago beste bide bat, Kolonen jaioerazko ixiltasun zital ori adierazpendu egiten dauena, eta nik esango neuke, ziurtasun aundiena daukana dala.

Ostondutasunezko ixiltasun zital orreik, Erromatar eleiztarrek, Katoliko batzangotzeko asmoaren ari-rik dakarrena dalako.

Bestela zelan ulertu, I Isabel ilda, II In Fernando bere kaizar edo aundienetariko errege izateko itxaropenean Foix´eko Germanagaz ezkondata, erdi ugarte onen ekialdeko Aragoi eta Napoleseko erregetzakaz ibili ebazan antolaketak ?.

Gaiñera, zelan ikusiko eben orduko erregeak aiñ urrun, ia bertokoa be ez ba eben ikusten, euren arteko andinai ta eskubidearen naspiltasunezko borrokakaz.

Argi dago, egia bada Santa Fen katolikotasunezko-espainiar batzango orregaz itzarmendu bazirala, Erromako eleiztarren ardura bakarrik izan zala, eurenandik kanpo, iñork ez ebalako almenik ez ikusmenik euki, eurak esaten ebena, erregeak guda-indarrakin aurrera eroatea baiño, eta erregeak eleiztarren agindupean ez ba ziran ezartzen, VII In Fernandogaz sortu zan antzera, onen aginduz 1.810-1.823ko urteetan gudal agintariak erregeen gaiñetik egin ebana baiño besterik egi-tea ez ebalako bear, katoliko-batzangotasun ori garaipentzeko.

Ala noren aginduz egin eben gudanagusi aiek, Kadizeko 1.810-1.812 Merkantil ta katolikotasunaren konstituziozko errigizarte batzango areik, gaur oraindiño keiñatzaille daukaguzenak ?.

e) Eta arrigarriena dana, Ameriketako bidai orren, azken mariñelaren ogi-bide, izen abizen ta jaio erriak jakinda, Kolonenak jakin ez ?.

f) Naita egia izan, Kolonek ixiltasun orretarako Erregeakin benetako ziñezpen gogor bat eginda itzarmendu bazan be, urrengo urte ingurutan Gaztelako gortetatik, al izango ote ziran alako iziltasunik aurrera eroateko ?.

Iñundik iñora ez zan gerta ditekena, eta gitxiago, odolzaleko inkisizioaren agintaritzazko denbora aietan.

Ixilezko zitaltasun ori adierazteko, leen kontuan artu bear dituguzenak, orduko gertakizun orreik edestirako idazten ebazan idazkariak dira, eta denbora aietan eleiztarren kontrolpetik kanpo, ez egoan iñor.

g) 1.460ko Bagillan jaio zan Kolontar Kristobal Felanix'eko land edo oraindiño zutik dagoen basetxe-gorrian, eta egia izan bear da IVn Karlos Nafarroako erregearen semea zala, land-etxe orretan orain bizi diranak "Margalida"ren izena ibiltan dabelako, eta izen ori gaur ainbeste urte igarota gero erabilteko, ez zan izango lenengo neskatiilla gazte bat euki zitun ume bat lez, izen ori gaur azpimarrazteko beste bereiztasunezko gertakizun berezitik etorri bear daualako.

Kolonek, 1.498ko irugarren itsas-aldiko bidaiari, Benezuela aurrean ikusi eban ugarteari ipini eutson "Margalida" bere amaren pitxi-izen ori, Juan De La Cosa mapagilleak, Kolonek urte orretan bere itsas-eskutitzan ugarte ori izenduta ipini ebanetik al-

datu ebana, eta gaur, Madrilleko itsas-erakustokian dagoena.

1.474ko urtean Kolontar Kristobalek 14 urte euki zituzela, itxas-ontzitara igoten dau, bere osaba Kasenobe ta Kolontar Gillaume Amiraltearen agindutara.

1.474-1.475eko urte bitartean Kolontar Kristobalek, Esporades ugartedian dauan Kio⁽¹⁾ Ugartera egin eban osterata bat, bertan "Lentisko"aren⁽²⁾ zugaitza ezagututa, gero 1.492an Azaroaren 12an aipatzen dauana, Kubako Ugartean be aurkitu ebalako.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2.015'eko urtean Epailla'ren 21éan

(1)Kio = Greziako ugarte bat. (2) Lentisko = txapar landara bat beti orlegi egoten dana eta egur gogorrekoa izanez gain, bere barrutik argitzeko ibiltan zan olio bat ataraten eutsoena, eta usai-goza ta bizkorgarri lez be ibiltan zan "Almaziga" zukea be.

Euskaldun barrientzat ikasten

Zazpi utsak

Sudoku

	7			4			9	
			1		2		5	
				3			6	4
1					4	6	2	
	2		3		8		7	
	8	9	2					1
5	3			6				
	9		4		7			
	4			8			1	

9	1	2	3	8	5	7	4	6
6	3	9	7	2	4	1	6	8
8	7	4	1	6	9	3	5	2
5	8	3	4	1	2	6	7	9
4	1	6	3	5	9	8	2	7
7	5	9	8	1	3	6	4	2
2	8	4	6	7	9	3	5	1
3	4	7	9	3	8	5	1	2
6	3	8	2	7	1	4	6	9
1	9	2	5	4	6	8	7	3

ARPIDETZAKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:

..... tar .....

..... kalean (auzoan)..... zenbakian

..... errian, ...errialdean (probintzian)

Arpidetza ordaintzeko (ogeitamabost euro) kontu onetan:

Euskerazaleak, Bilbao bizkaia kutxa : ES28 2095 0000 74 2000089615 zenbakidun diru-kontura.

ZABALDU DAGIZUN **"ZER"**. Arpidedun bakoitxak billatu begi beste bat!

Au dek, au dek,
au dek umoria,
kontsolatzeko,
kontsolatzeko,
euskaldun tjendia

Kalian gora, kalia beera,
kalian gora zezena.
ai, ai, ai, ai
kalian gora, kalia beera,
kalian gora zezena.

Kalian gora, kalia beera,
kalian gora, kalia beera,
kalian gora, kalia beera,
kalian gora zezena.

Lekeitio